Türk-İslâm Düşüncesi Üzerine

Prof. Dr. Fahrettin Olguner

Genişletilmiş 3. Baskı

ÖTÜKEN

Prof. Dr. Fahrettin Olguner, 1938 yılında Afyonkarahisar'da doğdu. Lisans öğrenimini müteakiben bir süre öğretmenlik yaptı. 1968 yılında, Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken'in yanında akademik çalışmalarına başladı. Hocanın emekliye ayrılması üzerine İstanbul Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Türk-İslâm Düşüncesi Kürsüsü Başkanı Prof. Dr. Nihat Keklik hocanın danışmanlığında çalışmalarını gerçekleştirdi. Erzurum Atatürk, Konya Selçuk ve Sakarya Üniversitelerinde öğretim üyesi olarak hizmetlerde bulundu. Son olarak geldiği Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki altı senelik hizmetin ardından emekli oldu. Halen İstanbul'da oturmaktadır.

Hizmette bulunduğu üniversitelerde; lisans, yüksek lisans ve doktora seviyelerinde; Türk-İslâm Düşüncesi, İslâm Felsefesi, Mantık, Ontoloji, Etik ve Estetik dersleri verdi.

Üç Türk Mütefekkiri Düşüncesinde Varoluş (İbn Sina, Fahreddin Razî, Nasireddin Tusî), Batı ve İslâm Kaynakları Işığında Platon, Türk-İslâm Düşüncesi Üzerine, Batı ve İslâm Dünyasında Eflatun'un Timaios'u ve *Fârâbî* kitaplarını yazdı. Ötüken Neşriyat'ın yayınladığı *Fârâbî* adlı eseri Japon diline çevrildi ve 2012 yılında Tokyo-Japonya'da yayınlandı.

İÇİNDEKİLER

Bilgi – Düşünce – Felsefe – Kültür ve Varoluş Üzerine 11
Düşünce - Dil ve Yorum 23
Düşünce ve Tezâhürleri 49
Düşünce ve Tarih 53
Din ve Zihniyet 70
Din ve Devlet Siyaset ve Siyasî Rejim Meseleleri 94
İnsan Varlığı Açısından Eğilimler 126
Değerlerin Teşekkülü 142
İslam Felsefesi Ne Demek? 151
İslâm Felsefesini Çerçeveleyen Bazı Umûmî Özellikler 157
İslâm Felsefesi ile Yunan Felsefesi Arasındaki Bağ Üzerine 170
İslâm Felsefesi Kimin? 184
Millet ve Türk Kavramlarının Kullanılıp Kullanılmaması 189
Millet Kavramına Felsefenin Gözü ile Bakış 196
Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'in Türk Kimliği 204
İslâm Medeniyeti İçinde Türk Kültür ve Düşüncesinin Yeri 228
Medeniyet Düşünürü Uzlukoğlu Ebunasr Fârâbî 237
İbn Sinâ'nın Düşüncesinde Varoluş 254
Tasavvuf Dünyası İçinde Hâce Ahmed Yesevî 264
Yunus Emre'nin Düşünce Dünyası 273
Sadreddin Konevî 280
Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin İfâde Usulü – Üslûbu ve Hedefi Üzerine 288
Mevlânâ Celâleddin'in Düşünce Dünyası'na Bakış 293
Cemâleddin Aksarayi'nin İçinde Yetiştiği Fikrî ve Felsefî Ortam 312
Uluğ Beg Devri İlim-Felsefe Zihniyeti Tarihi Kökleri ve Sebepleri 320
İnsan Haklarında Ölçü ve Osmanlı 329
Türk- İslâm Medeniyeti İçinde Akşemseddin 348

Ken'an Rifâî Büyükaksoy'un Eğitim Anlayışı Üzerine Düşünceler.... 360
"Kölelikten Efendiliğe" Adlı Eserin Düşündürdükleri 379
Mehmed Âkif ve İdeali 391
Yahyâ Kemâl'in Fikir Dünyasına Felsefî Bir Bakış..... 398
Yirminci Yüzyıl Türkiyesi'nde İslâm Felsefesi 406
Deneme Metinler 419
Türk Düşüncesi'nin Dünü-Bugünü..... 428

Bu eseri, muhterem
İlhan Ayverdi'ye
derin hürmetlerimin nişânesi olarak
ithâf ediyorum

Bilgi – Düşünce – Felsefe – Kültür ve Varoluş Üzerine*

Fahrettin Olguner: Pekiyi efendim, madem konuşacağız, öyleyse, birtakım şeyler söyleyeyim. Zannediyorum Hakan Bey konuyu açtı: Dünyada bir problem var, dedi. Ben ona "insanın problemi" diyeceğim. Hakan Bey, "dünyanın problemi" derken, zannediyorum, bugünün dünyasını kastetti. Ama ben, "insanın problemi" olarak düşünüyorum. Rami ağabeyimiz de "insanın problemi" dedi. İnsanın problemi, bana göre, "hakikat"tır. Nedir hakikat? Onu kavrayıp kavrayamama meselesi. Onun bir veçhesi "doğruluk"tur. Doğruluk, bilindiği üzere, bir mantıkî kavramdır. Mantıkî doğruluğu bulmak, hakikati yakalamak değildir.

Yıllarca önce lisede bir arkadaştan, benden önceki bir sınıf arkadaşımdan bir kitap almıştım.

---

* Sakarya Üniversitesi Felsefese Bölümü'nün Düzenlediği "Türkiye'de Felsefe" Konulu Çalışma (Seminer) Sırasında İrticalî – Hazırlıksız Yapılan Konuşma.

Konuşmaya soru ile katılanlar: Prof. Dr. Rami Ayas (Emekli); Prof. Dr. Kenan Gürsoy (Galatasaray Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Dekanı); Prof. Dr. Ali Osman Gündoğan (Muğla Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi); Prof. Dr. Rahmi Karakuş (Sakarya Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü); Prof. Dr. Hakan Poyraz (Sakarya Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi); Yrd. Doç. A. Yılmaz Soyyer (Isparta Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi); Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Aykut (Sakarya Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü); Prof. Dr. Coşkun Değirmencioğlu (Emekli).

O zamanlarda kitap bulmak, bulduğunu almak… Kolay değildi ve biz öyle eski kitapları alıp okurduk. Bu lisedeki felsefe ders kitabıydı.

O arkadaş kitabının üzerine, çaprazlama; "Filozoflar, silsile-i mükezzibîn / peygamberler, silsile-i musaddakın / dir" diye yazmıştı. Mânâsını bilirsiniz; "Filozoflar birbirlerini yalanlayan tarihî zincirin halkalarını oluşturur, peygamberler ise birbirlerini onaylayan zincirdir". Bu klişe söz, felsefeye, bazılarına nasıl bakıldığını gösteren açık bir beyandır.

Sözlerin ve hâdiselerin içyüzüne bakılmaz, ortada cereyan edenler bir bütün olarak değerlendirilmez ise, bu söz, bu slogan haklı zannedilir, hatta bir "vecize" olarak kabul edilip, baş tacı yapılır. Öyle ya tek tek hadiseler ve dıştan görünüşler bunu yansıtmaz mı? Sözgelimi, Platon bir şeyler söylemiş, bunları tekrara gerek ve imkân yok, biliyorsunuz. Öğrencisi Aristoteles "Hayır, öyle değil, hocamın sözü yanlış…" demiş. Hatta hatırladığım şekli ile; "… Hocamı severim, amma, hakikati daha çok severim…" deyivermiş.

Ali Osman Gündoğdu: "Nikomakos'a Etik – Ethique á Nicomaque" adlı eserinde söylüyor. Kelime "dostlarımı" şeklindedir.

Fahrettin Olguner: Evet "dost" kelimesi burada Platon'u işarettir. Yani Aristoteles hocasından farklı şeyler söylemiş, doğru. Biz burada peygamberlerle filozofları karşılaştırmak gibi bir yola girecek değiliz. Bazılarının, bazı düşünce gruplarının meseleye nasıl baktığını, felsefeyi nasıl "yalan sözler yığını" olarak gördüğünü belirtmek için söyledim. O yalanlama meselesi hiç de sanıldığı gibi değildir. Burada "yalanlamak" ile "eksiği keşfetmek, henüz bulunmayana dikkati çekmek…" olaylarının nasıl çarpıtıldığını, yanlış görüldüğünü ve gösterildiğini göstermektir maksadımız.

Nedir mesele? Rami ağabeyimiz "insan" dediler. Bilindiği üzere insanlık tek tek ferdler halinde tezahür eder. Dolayısıyla da her birimizin hakikate yaklaşımı kendi istidadı ölçüsündedir. Yani "A"nın yaklaşımı ile "B"nin yaklaşımı aynı değildir. Sonuç olarak da bizler "benzer" veya "aynı" şeyleri farklı görürüz. Çünkü hakikat, zannedildiği gibi, kolayca ihata edebilecek bir şey değildir. Her birimiz bir veçheden bakarız. Aslında bunların hepsi, hakikatin belli bir veçhesidir. Nasreddin Hoca'nın dediği gibi, her birimize, "Sen de haklısın" diyeceklerdir.

Kenan Gürsoy: "Daha az muktedir, daha çok muktedir" demek yerine "hakikati bir yönü ile kendinde aramak ve aksettirmek" demeyi tercih ederim.

Fahrettin Olguner: Hakikat, öyle kolayca hepimizin veya her birimizin bütün olarak kavrayabileceği bir şey değil. Onu, zaman, şart ve imkân dahilinde bir yönünden idrak ediyoruz. Bırakın fizik ötesi alanın nasıl algılanıp kavranacağını, fizik âlemi bile her düşünceyi çeşitli zaman ve şartlar içinde, farklı bir noktadan ve farklı veçhesi ile tutup yakalamakta bulunuyor. Çünkü kâinat, bize göre, çeşitli zaman ve şartlar içinde bir sırrını ortaya çıkarıyor. Biz de buna göre "keşif ve icatlar" ortaya koyma imkânına kavuşuyoruz. Varlığın ve sırların sahibinin istek ve iradesi galiba bu olmalı. Geriye doğru gittiğimizde bir zaman içinde petrolden bahsedilmediğini, doğal gazın kendi kendine meydanda yandığını biliyoruz. Şimdi ise durum belli. Vaktiyle Fârâbî, bazı maddelerin başka maddelere dönüştürülebileceğini söylüyordu. Bundan dolayı da onu farklı tarzda nitelendirip suçlayanlar oldu. Şimdi onun dediklerinin çoğu yapılıyor.

A. Yılmaz Soyyer: Hocam! Hakikati denenebilirin, düşünülebilirin, hissedilebilirin ötesinde bir şey olarak mı değerlendiriyorsunuz?

Fahrettin Olguner: Bütün bunlar, kavrayabildiğimiz şeyler de dahil, amma bunların ötesine geçen, her yönü ile birlikte ve "bir bütün olarak Varlık" kasdettiğim. Determinasyonu (belirlenip sınırlandırılması) pek kolay değil. Böyle bir bilgiye, kavrayışa da ulaşmanın, teorik olarak imkânsız değilse bile, kolay olmadığını bir daha vurgulayalım ve şöyle sonuca gidelim. Bir darb-ı mesel vardır: Her şeyin bir şeyindense, bir şeyin her şeyi yeğdir'der. Dolayısıyla biz, bütün olarak kâinatı, bütün olarak Varlık'ı kuşatmak, kavramak iddiasını bir yana bırakalım.

Coşkun Değirmencioğlu: Düşünen insan olarak bize düşen "hakikati aramak" olmalıdır, bir habbeden ibaret olsa bile. Onu aramak, araştırmak, felsefenin lisanı ile sorgulamak; sormak, soruşturmak… Bence düşünce, tefekkür, açılma, açılım… İşte bu şekilde oluyor.

Fahrettin Olguner: Evet efendim. Ben bir çerçeve çizmeye çalışıyorum: Neyiz, ne yapacağız, ne yapabiliriz?

Hüseyin Bey: Aslında hakikat diye bir şey olmayabilir de.

Fahrettin Olguner: Olmayabilir, amma, biz o yolda yürüyeceğiz, yürümek zorundayız, yaradılışımızın veya varlığımızın ve kategorimizin gereği budur. Başka varlıklar için böyle bir zaruret var mıdır? Bilmiyoruz.

Kenan Gürsoy: Yani böyle bir hakikat mi ortaya koymuş olduk birdenbire?

Hüseyin Aykut: Hayır! Böyle peşinen inandığımız bir şey gibi görünüyor. Hepimiz bir yönünü gördüğümüz halde bütünün var olduğunu….

Fahrettin Olguner: Düşünme, sorgulama yoluna yürüyecek ve bir şeyler yapacağız. Yolda yürürken, hakikati arayıp araştırırken, bir şey yapıp ederken de biz, kendi "egzistansımızı – varlığımızı varoluşumuzu" ortaya koyuyoruz demektir (Tartışılmak üzere bir metin ortaya konulmuş idi).

Hakan Poyraz: Şu aşamada metni tartışmamalıyız. Aksi halde toplantı "metin kritiği" olmuş olur.

Fahrettin Olguner: … Biz neyi yapabiliriz, nasıl yaparız, gücümüz, kudretimiz nedir? Buna ışık tutar diye anlattım bunları. Hemen ekleyeyim ki her şeye rağmen biz, bir şeyler yapabiliriz, bu da kesin. Çünkü insan bir bakıma ve bütün aczine rağmen, kuvvetli, hem de çok kuvvetli bir varlıktır. Tanrı dışında bütün varlıklar insanın emrine verilmiş görünmektedir. Tanrı, kendi adına öteki varlıklara hükmetmesi için insanı kendi halifesi yapmış durumda görünüyor. Bu, insan için çok, çok büyük bir değerdir. Bunu yabana atmamak ve bu değeri iyi değerlendirmek gerekmektedir.

Şimdi biz, insan olarak bir şeyler yapmaya, bir şeyler ortaya koymaya, tabir caiz ise "yaratmaya" mecbur görünüyoruz. Bu son kelimenin (yaratma kelimesinin) tehlike içerdiğini biliyorum. Bazı Müslümanların buna karşı çıkacağının da farkındayım. Buna rağmen ben bunu kullanıyorum. Biraz önce Rami ağabeyimiz oldukça dikkate değer bir noktaya işaret etmişti. Bu işarete tekrar dönelim. Kur'an; "…Allah, ahsenü'l halikıyn'dir; Allah, YARATICILAR'ın en güzelidir, 23/14" demektedir. Şu halde, bu ifadeye göre "YARATICILAR" var ve Allah bunların en güzelidir.

Kenan Gürsoy: O ayetin başı nasıldır?

Fahrettin Olguner: Önceki âyetlerde Allah'ın insanı yaratması anlatılarak devam eder ve "… fe – tebârek allahu ahsenü'l – hali kiyn; diye tamamlanır ayet. Yaratanların en güzeli olan Allah, ne yücedir". Ve âyet tamamlanır.

Kenan Gürsoy: Allah'ın isimleri içinde yaratıcılığını bildiren başka kelimeler hangileridir?

Fahrettin Olguner: Başka kilemeler de var. Fakat, burada işaretlerin önemi şu: Yaratıcılar var. Allah şüphesiz

büyük ve güçlü. Amma, Allah'ın üstün yaratıcılığı öteki yaratıcıları ortadan kaldırmıyor.

Görüldüğü üzere Kur'an yaratıcılardan bahsediyor. İnsan, hangi mânâda olursa olsun, yaratma fiilinin sahibidir. Bunu varoluşçuların (egzistansiyalistlerin) kullandığı mânâda mı anlayacağız? Genel hükmün içinde o mânâ var. İnsan, ahlâkî olarak varoluşu ortaya koymaktadır. Amma, bu ahlâkî yön, öteki şekilleri ortadan kaldırmaz. Eşyayı ortaya koyma anlamları da dahil bulunmaktadır. Rami Bey bunlara işaret etti. Şu görünen âletleri yapmak da yaratmak mânâsına gelir. Allah'ın yaratmaları, maddeyi kullanıp ona şekil vermek, yani vasıta kullanarak meydana getirmek tarzında olduğu gibi, o vasıtaları yaratmayı; olmayanı oldurmayı da ihtiva eder. Kur'an bu mânâda çoğunlukla "bedea" fiilini kullanır. Allah, hem topraktan yaratmakta ona şekil vermekte hem de toprağı yaratmaktadır.

Söylemek istediğim, kısaca şu: Yaratma var ve insan da bu yaratma fiilinde bulunmaktadır. Hemen ilâve etmek durumundayız ki birtakım yaratmaları insan sağlıyorsa fert veya topluluk olarak insan onun içinde var olmaktadır. Vaktiyle bir mağazadan elbise askısı aldım. Eve gelince onların düz, kavissiz olduğunu fark ettim. Bir de baktım ki onlar Çin malı imiş. Bilindiği gibi Çinlilerin sırt ve göğüs yapıları düzdür, kavis yoktur. Demek ki askısına da kendi şeklini vermiş. Meselâ Amerikan askıları çok fazla kavislidir. Bu da onların fizyonomi yapılarına paralel. Sözün kısası bizler, insan olarak bedenimiz de dahil fikrî ve manevî varlığımızı yaptığımız işe, meydana getirdiğimiz esere işliyor, orada varlığımızı yansıtıyoruz. Yani bize ait eserler, yani kültür meydana getiriyoruz.

Bizim insan olarak ortaya koyduğumuz şey; ya tabiatın doğrudan bir taklididir, sözgelimi kırdaki ağacı getirip bahçemize dikmek gibi ya da başkalarını taklit ede-

rek onların eserlerinin aynısını yapmak gibi. Sanayideki montaj, bütünü ile böyledir. Burada hemen bir noktayı aydınlatalım, taklidin hakkını yemeyelim. Aslında taklit, yabana atılacak, insan özelliğinin dışında bırakılacak bir şey değildir. Nitekim güldürü (komedi), karikatür… İnsanın bu özelliğinden kaynaklanır ve gelişir. Daha önemlisi çocuğun öğrenme kabiliyeti bununla ortaya çıkar. Başta anadili olmak üzere birçok şeyi çocuk ailesini ve çevresini taklit ederek öğrenmeye başlar. İleri merhalelere (evrelere) yükselince onları şuura alır; içselleştirir; tahlil (analiz), terkip (sentez) yapar, kabul, red veya değiştirme… yollarına gider. Böylece o yargılar kendisinin olur, kendi fiil ve davranışlarını da bu kendinin olan yargılara uygun tarzda icra eder. Taklit hususunda hoş karşılanmayan yön; insanın ömür boyu alışkanlıklarını sürdürmesi, kimi, nasıl taklit edeceği endişesini devamlı taşıması, çocukluk halinden sıyrılıp inşa ve yaratma seviyesine ulaşamamasıdır. Yoksa hayatın bir yönü, bir merhalesi (evresi) olarak taklit, yadsınacak bir hal değildir.

Sözün kısası biz, şayet kültür yaratabiliyorsak; yani orijinal eser meydana getirebiliyorsak; meydana getirdiğimiz esere kendi mührümüzü basabiliyor; kendi varlığımızı, kendi rengimizi ona verebiliyor, aklımız, duygularımız, iman ve üslûbumuzla kendi değerlerimizi onda yansıtabiliyor isek, gerek fert, gerekse toplum olarak varız, varlığımızın şuuruna ulaşmış, varoluşumuzu gerçekleştirmiş durumdayız demektir.

Şu manzarayı biraz daha netleştirip belirgin hale getirelim: İnsan iki türlü iş yapıp tavır sergilemektedir. Birisiyle insan eşyayı, tabiatı ya da çevreyi taklit ederek bir şeyler yapmaktadır. Hazırı almak, kullanmak veya başka bir yere aktarmak olarak. Bunu pek çok hayvan gerçekleştirmektedir. Meselâ leyleklere bakalım. Ben bir köy çocuğuyum, onları iyi bilirim. Leylekler tarlada çiftçinin

arkasında dolaşarak, sürülen topraktan çıkan böcek ve solucanları toplar, kursağına doldurup yuvasına götürür ve kendisini bekleyen yavrularının ağzına naklederler, iş biter. Bir de koyunlar vardır. Onlar da akşama kadar kırda, bayırda otlar, karnını doyururlar. Eve, ağıla dönünce toplayıp yedikleri otları süte dönüştürerek hem kuzularına hem insanlara süt olarak ikram ederler. Aslında bunun için ayrı bir gayret de sarf etmez, varlıklarının tabiî halini sergilerler. Bunu da sadece kendi kuzularına değil herkese verir, hepsi için faydalı olurlar. İşte, hem maddî hem manevî açıdan değer üretme ya da var olan değerleri açığa çıkarma görevini üstlenmiş olarak dünyaya gelen insan, bunu, koyunlar gibi tabiî olarak değil, insan olarak, akıl, izan, vicdan ile ve çaba sarf ederek oluşturup meydana koyar ve bundan da sadece kendisi, yakınları değil, bütün insanlık ve varlık yararlanır.

İşte, arz etmek istediğim budur! Şayet biz bilginin, felsefenin, kültürün ve sanayinin içindeysek, bunları biz yapıyor, biz yaratıyor, biz ortaya koyuyor, biz kullanıp biz yararlanıyor isek, kendimizi ortaya çıkarmış, insan olmanın gereğini yerine getirmiş zorunda demektir. İşaret ettiğimiz maddî örnekleri, fikrî ve manevî olanlarda da göstermek durumundayız. Aslında bunun örnekleri tarihimizde mevcut bulunmaktadır. İşte Yûnus! Başkaları gibi o da mevcut bulunan dine, İslâm'a bakıyor, onu yorumluyor. Onun yorumunu sizler bilirsiniz. Bir de "Vehhabilik" denilen dinî akıma bakınız. Siyaset ve tahakküm kokan bir zihniyet (mantalite). Yunus zihniyeti (mantalitesi) ile Vehhabilik zihniyetini ben, karşı kutuplarda duran zıtlık hallerinin tipik örnekleri olarak görürüm. Bunların birincisi; Yunus zihniyeti; insana has, onun zaafları ve faziletleriyle dolu, mânâ yüklü, herkese, her şeye, her varlığa rahmet saçan, sosyal ve tabiî düzene saygılı, ancak onların hâkimiyetine girmeyen, bu tabiî ve sosyal düzen içinde kendi akıl, irade

ve mânâ kumandasını kendi elinde tutan, insanları değil sadece, hayvanları bile terbiye kurallarının kafesi içine kilitlemeyi düşünmeyen, hepsini sevgi ve saygı ile ehlileştirip onlarla dost olmaya çabalayan bunu kendine şiar edinen bir insan dünyası! İnsana has, insanca bir âlem, insana has, insanca bir zihniyet!.

Vehhabilik'e ve Vehhabilere gelince: Bunlar dini; sergiden, hatta her türlü acı – tatlı insanî duygudan yoksun, insanların terbiye edilmesi, dolayısıyla da suçtan, günahtan uzak tutulması adına bütün insanları, hiç değilse bütün Müslümanları içine yerleştirecekleri demirden terbiye kafesi olarak tahayyül ve tasavvur ediyorlar. Akıllarınca böylelikle insanlık ve dünya, düzene girecek, kötülük ortadan kalkacaktır. Bunların görmediği veya görmezden geldiği şu ki böyle bir âlem, hatta birçok âlem aslında şu anda mevcut bulunmaktadır. Meleklerin âlemi, içinde yaşadığımız tabiat âlemi bizzat insanlar eliyle meydana getirilmiş olan motor ve makinalar âlemi, onların tahayyül ve tasavvur ettikleri şekildeki âlemlerdir. Oralarda kurallar hiç aksamadan yürür. Fakat bu âlemler; insan âlemi, insana has âlem değildir. Dolayısıyla buralarda, insana has olan acı – tatlı duygular, hür iradeler, serbest hükümler, insana ait kararlar ve yargılar, sonuç olarak da sorumluluklar yoktur. Dolayısıyla da buralarda iyi-kötü, güzel-çirkin, acı–tatlı, zevk-ıstırap, sevgi-nefret kavramlarından söz edilemez ya da en azından bunlar insana uygun mahiyetler değildirler. Vaktiyle ben, birçok yerde, özellikle de bir üniversite de bu zihniyette olanlarla epey uğraştım, tartıştım. Bunların faydası var mıydı? Bu zihniyette olanlar için yok, fakat, o fikirlere kapılma niyetinde olanlara uyarıcı olabilir.

Yılmaz Soyyer Beyin; "Kur'an Arap dilindedir, acaba Arap kültürünü mü yansıtır?" sorusu üzerinde biraz daha duralım: Kur'an'da kullanılan kelimeler Arapçadır. Ancak ifadeler, bütün olarak cümleler (yani ayetler) ve onların

oluşturduğu kontekst Arap'ın değildir. Bazı Arap âdet ve geleneklerini yansıtırsa da, düşünce sistemi bir bütün olarak alınınca mahallî (yerel) görüntüler kaybolur. Bilindiği üzere insanlar kendilerine verilen bilgi ve tavsiyeleri, kendi kültür çevrelerinin atmosferi içinde almaya ve anlamaya çalışırlar. Bundan, daha önce bahsettik; kültürün yerel unsurlarla nasıl kaynaştığını gösterdik. Kur'an'ın burada bir noktayı nasıl aydınlattığını, bunun üzerinde ısrarla durduğunu, hakkın ve hakikatin gelenekte aranmaması, işin ve yargının ölçüsünün "doğruluk, iyilik, güzellik…" olması gerektiğini belirttiğinin altını kalın hatlarla çizelim. Nitekim Kur'an; … biz atalarımızdan böyle gördük, onu takip ederiz diyorlar. Babaları şayet iyi düşünüp akıl etmemiş ve doğruyu bulamamış iseler de mi (onların yoluna uyacaklar). Bakınız 2/170 der ve benzer ifadeleri birkaç yerde tekrarlar. Demek oluyor ki Kur'an ve İslâm, geleneğin doğrudan doğruya ne yanında ne de karşısındadır. Kendi ölçüleri çerçevesinde onların yeniden değerlendirilmesini istemektedir. Burada bir noktaya daha işaret edelim. Gidilen yolun doğru, insanın kabul edilen Allah'a bağlı olması şartı ile çok geniş ve derin düşünmeyenler hakkında Kur'an, oldukça müsamahalı bir tavır takınır, onların mutlaka derinlemesine gitmesini beklemez, fazla ayrıntı da istemez. Onun bütün insanlara her şeyi ayrıntıları ile öğretmek gibi bir iddiası görünmemektedir. Yani, herkesin mutlaka "kâmil insan" olmasını istemek gibi bir derdi yoktur. Meselâ şayet herhangi bir ferd ve bir grup herhangi bir konuyu dar çerçevede "…şöyle – şöyle…" anlıyor, başkasını da tekfir etmiyor, onları kendi yoluna çevirmeye kalkmıyor, kendisi de büyük suçlardan uzak duruyorsa, Kur'an onu, onları kendi koridorunda serbest bırakmaktadır. Sözgelimi cennet–cehenneme inanan mü'min, bunları nasıl tasavvur eder? Bu, Kur'an açısından problem oluşturmaz. Ancak buradan, bütünü ile insanlık

böyle sığ düşünsün, sonucu da çıkarılmamalıdır. Bu da Kur'an açısından mümkün görünmemektedir. Tanrı'nın yaratışlarının, yaratmalarının şuuru, iradesi, iradeli kölesi ve vasıtasıyız. Böyle bütün dünya ile biz, hem bir aradayız, beraberiz, hem de onlara karışmayız. Bizden tabiatta başka bir şey olmaz yani biz başka birşeyin, bir varlığın vasıtası olamayız.

Burada bir konuya daha temas etmekte yarar vardır, sanırız. Düşünce tarihinde, çoğunlukla "Doğu – Batı" tarzında ayrımlar yapılır. Düşüncenin nerede başladığı, hangisinin önde yürüdüğü uzun uzun tartışılır. Felsefe tarihçisi Emile Bre'hier, Felsefe Tarihi – Historie de la Philosophie adlı eserine ilâve olarak Paul Masson – Oursel ile birlikte bir küçük cilt ekledi. Bunun adı "la philosophie en orient" olarak geçer. Burada "Doğu – Batı" iddialarını enine – boyuna incelerler. Ne coğrafya ne fikir ve felsefe olarak bu ayırımı yapmanın ve araya sınır koymanın mümkün olmadığını gösterdiler. Büyük İskender'den, hatta daha öncesinden itibaren Doğu – Batı karşılıklı münasebet içinde bulunmuş, her zaman iç içe yaşamıştır. Biz bunu "Akdeniz Havzası" olarak nitelendiriyor ve bu felsefe hareketlerine "bu havzadaki düşünce hareketleri" olarak bakıyoruz. Ancak buraya Uzak Doğu'dan, Orta Asya'dan birtakım fikirlerin de geldiği, burada kaynaştığı kesin.

Demek istediğim şu ki düşünceyi bütün dünyada ve herkes üretiyor. Tabiî olarak herkes üretecek, düşüncenin içine elbette hepsi girecek. Biz burada "İşte Türk Medeniyeti" dersek, bunun karşısına çıkacaklar. Başka türlü dersek onun da karşısına çıkacaklar olacak. Kendimizi bütün dünyaya, dünyanın her kesimine itirazsız beğendirmek, beğendirmeye çalışmak, bana boş bir çaba olarak görünüyor. Buna, bence gerek de yok. Yeter ki insan olarak biz kendimize düşeni hakkı ile yapalım. Biz yapabileceğimizin azamisini ortaya koymak durumundayız. Düşünce, felse-

fede, dil ve kültür dallarının hepsi için bu geçerli. Maddî olanları arz ettim. Elbise askısından Leyleğin durumuna… Fikir, din ve mânâ alanında olanları da ortada. Bir tek Yunus bile temsile yeterli, hem dil hem din ve mânâ olarak.

Evet, görüldüğü üzere düşünce adamı derin düşünür, kendine güvenir, düşündüğüne inanır, onun yüceliğinden, güzelliğinden ve değerinden de emin olur ise kelimeleri, kelimeler içinde mânâları yaratır. Yunus'a bağışlanan şey, başkalarına da bağışlanır. Yeter ki o yolda bulunulsun. Yunus'un ifadeleri, çoğu yerde "sehl-i mümtenî: Söylenmesi imkân dışı bir kolaylık" ifadeleridir. Vaktiyle İbn Sinâ bunu "varlık" kavramı üzerinde denemişti. O "varlık" kavramı, o kadar açık seçik bir kavramdır ki, "açıklanamaz" diyordu.

Sözün kısası felsefeyi biz yapıyorsak, düşünceyi biz üretiyorsak, sanayii biz gerçekleştiriyorsak onun temelini de, tavanını da, ifadesini de biz bulur ve gerçekleştiririz. Hemen ekleyeyim ki "Felsefeyi biz yapacağız, her şeyi biz çözeceğiz" gibi bir iddia da değildir bu. Çünkü, böyle bir iddia, boş bir slogandır. İstek ve temenni her şeyi biz yaparız değil, yapılanlara, dünyaya her alanda katkıda bulunabiliriz. Buna mecburuz. Bu niyetle ortaya çıkarsak da bir şeyler yapabiliriz. Bunun şartlarını, unsurlarını da bulabiliriz. Kültür, bilindiği gibi, üretmek demektir. Üretmek isteyen tohumunu da bulur, tarlasını, suyunu, havasını da!.